

บทที่ 6

สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปการวิจัย

กฎหมายเป็นกลไกหนึ่งในสังคม มีหน้าที่อำนวยให้ทุกชีวิตในสังคมดำรงอยู่อย่าง เป็นปกติสุข สังคมจะอยู่อย่าง เป็นปกติสุขได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกของสังคมสามารถมีความสัมพันธ์ กันอย่างราบรื่น มีการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ทุกคนมีอยู่อย่างเคร่งครัด ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นได้ต่อ เมื่อสังคมสามารถวางแบบแผนกฎเกณฑ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นแนว ทางประพฤติปฏิบัติและสามารถบังคับให้โทษแก่สมาชิกที่ละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม หน้าที่หลัก ของกฎหมายประการแรกจึงได้แก่ การควบคุมสังคม (social control) ทำให้สังคมมี ความเป็นระเบียบ (social order)

ในเมื่อสังคมประกอบไปด้วยบุคคลจำนวนมากที่ต่างคนต่างความคิดและความต้อง การ ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทต่างๆระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้เป็น เรื่องธรรมดา แต่หากข้อขัดแย้งดังกล่าวต่างก็ใช้กำลังเป็นเครื่องตัดสิน สังคมย่อมยากที่จะรักษา ระเบียบไว้ได้ ดังนั้นกฎหมายจึงมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การระงับข้อพิพาท หรือ การขัดแย้งในสังคมซึ่งในการวางระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีในการระงับข้อพิพาท กฎหมายต้อง ดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักความยุติธรรมและศีลธรรมของสังคม เพื่อรักษาไว้ซึ่งความ เป็นธรรมและศีลธรรมอันดีงาม สังคมที่เป็นธรรมจะมีขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีกฎหมายที่เป็นธรรม

ในกรณีที่การควบคุมสังคมมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กฎหมายเป็นกฎ เกณฑ์ในการควบคุมสังคมที่เป็นทางการแบบหนึ่งในบรรดาวิธีการควบคุมสังคมที่มีอยู่มากมาย ซึ่งอาจแบ่งประเภทการควบคุมสังคมออกเป็น 4 แบบได้แก่

1) แบบลงโทษ เป็นการควบคุมการกระทำโดยการออกข้อห้ามซึ่งถ้าใครละเมิดถือว่าเป็นความผิดและกลุ่มจะเป็นผู้เสียหายพร้อมค่าเนินคดีเพื่อให้ผู้ละเมิดถูกลงโทษ

2) แบบชดใช้ความเสียหาย เป็นเรื่องของการควบคุมให้ทำตามความผูกพันซึ่งผู้มีความผูกพันถือว่าเป็นผู้มีหน้าที่จะต้องชำระผู้เสียหายจากการละเมิดความผูกพันยอมเป็นผู้ฟ้องร้องเพื่อลูกหนี้ชำระหนี้

3) แบบบำบัดรักษา เกิดขึ้นเมื่อมีผู้ประพฤติดุคคติกของคนทั่วไปทำให้มีความจำเป็นที่ผู้มีพฤติกรรมผิดคติกซึ่งเป็นผู้เคราะห์ร้ายที่จะต้องได้รับการบำบัดรักษา คือต้องได้รับการช่วยเหลือ

4) แบบสมานความแตกแยก เกิดขึ้นเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณีขัดแย้งแตกแยกกันไม่สามัคคีกลมเกลียว ซึ่งคู่พิพาทยอมต้องการที่จะขจัดความขัดแย้งโดยหาข้อยุติ

การควบคุมสองแบบแรกมีลักษณะเป็นการเอาแพ้เอาชนะระหว่างคู่กรณี คือผิดหรือไม่ผิด ต้องชดใช้ชำระหนี้หรือไม่ ประเภทแรกยอมเทียบได้กับเรื่องที่อยู่ในกฎหมายอาญา ประเภทหลังได้แก่กฎหมายแพ่ง

แบบที่หนึ่งและแบบที่สองเป็นเรื่องที่ผู้เสียหายกล่าวหาฟ้องร้องผู้ละเมิด แต่แบบที่สามนั้นผู้เสียหายและผู้ละเมิดปทัสถาน คือคนเดียวกัน และโดยหลักแล้วผู้ละเมิดนั้นเองเป็นผู้เรียกร้องให้บำบัดรักษาแต่ในกรณีที่เป็นโรคจิตหรือติดยาเสพติด สังคมอาจต้องบังคับให้ผู้ละเมิดปทัสถานจำต้องรับการรักษา ในกรณีเช่นนี้การบำบัดนั้นย่อมมีลักษณะคล้ายกับการลงโทษอยู่ด้วย

สำหรับแบบที่สี่นั้น ได้แก่ การเจรจาต่อรองเพื่อที่จะหาทางระงับข้อพิพาท เช่นระหว่างพ่อค้าหรือการเจรจาระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเกี่ยวกับข้อพิพาทแรงงาน

กฎหมายในฐานะเครื่องมือในการควบคุมสังคมชนิดหนึ่ง ในบรรดาเครื่องมือการควบคุมหลายๆ ชนิดย่อมมีความสัมพันธ์กับการควบคุมสังคมชนิดอื่นๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ความสัมพันธ์นี้อาจจะเป็นลักษณะเสริมซึ่งกันและกัน เช่น สิ่งที่เคยเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมอยู่แล้วอาจเอามาบัญญัติเป็นกฎหมายรับรองให้ชัดเจนเป็นระบบ เช่น กฎหมายครอบครัวและมรดกย่อมบัญญัติให้สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีในเรื่องนี้ของสังคม หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกฎหมายก็คือการทดแทนขนบธรรมเนียมประเพณีที่เสื่อมแรงบังคับลงในสังคมสมัยใหม่ จำเป็นต้องมีกฎหมายเข้ามาใช้บังคับแทนตั้งนั้นทางกลับกันในเรื่องการบังคับสังคมแบบอื่นได้ผลคืออยู่แล้วกฎหมายจะมีบทบาทสำคัญน้อยตั้งนั้นในสังคมสมัยใหม่ที่ขนบธรรมเนียมประเพณีหย่อนแรงบังคับและมีเรื่องใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีขนบธรรมเนียมประเพณีมาก่อน กฎหมายจึงมีความสำคัญมากในสังคมปัจจุบันสังคมปัจจุบันมีเรื่องที่จะต้องขึ้นโรงขึ้นศาลหรือขอความช่วยเหลือจากตำรวจมากขึ้นกว่าสังคมสมัยก่อน

การควบคุมแบบบำบัดรักษามีความสัมพันธ์กับการควบคุมสังคมแบบอื่นเท่านั้นเองเดียวกัน กล่าวคือ ในสภาพที่สังคมมีการควบคุมแบบอื่นๆ อย่างแข็งแกร่งการเป็นโรคจิตหรือพฤติกรรมผิดปกติย่อมมีน้อย ความจำเป็นที่จะต้องใช้การควบคุมแบบบำบัดรักษาก็จะน้อย สังคมปัจจุบันอยู่ในสภาพที่การควบคุมแบบต่างๆ มีไม่พอ แม้จะมีกฎหมายเข้ามาช่วยเสริมแรงด้วยจึงมีอัตราการที่บุคคลเป็นโรคจิตสูง การบำบัดรักษาทางจิตจึงมีความสำคัญมากขึ้นๆ

ลักษณะการควบคุมสังคมสี่แบบ
(Four Styles of Social Control)

	Penal ลงโทษ	Compensatory ชดเชยความเสียหาย	Therapeutic บำบัดรักษา	Conciliatory สมานความแตกแยก
Standard (มาตรฐาน)	Prohibition (ข้อห้าม)	Obligation (พันธะ)	Normality (ปกติธรรมดา)	Harmony (ความกลมเกลียว)
Problem (ปัญหา)	Guilt (ความผิด)	Debet (หนี้)	Need (ความต้องการ)	Conflict (ความขัดแย้ง)
Initiation of Case (การริเริ่มคดี)	Group (กลุ่ม)	Victim (ผู้เสียหาย)	Deviant (ผู้มีพฤติกรรม ผิดปกติ)	Disputants (คู่พิพาท)
Identity of Deviant (ผู้ฝ่าฝืนมาตรฐาน)	Offender (ผู้กระทำ ละเมิด)	Debtor (ลูกหนี้)	Victim (ผู้เสียหาย)	Disputant (คู่พิพาท)
Solution (วิธีแก้ปัญหา)	Punishment (การลงโทษ)	Payment (การชำระค่า เสียหาย)	Help (ความช่วยเหลือ)	Resolution (การหาข้อยุติ)

กฎหมายลักษณะละเมิดจัดได้ว่าเป็นกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมสังคม โดยผู้ที่จะใช้อำนาจในการควบคุม เพื่อให้ความประพฤติของสมาชิกในสังคมอยู่ในกรอบหลักเกณฑ์ที่ชอบธรรม คือศาล กฎหมายได้ให้อำนาจศาลในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเพื่อใช้ในการควบคุมความประพฤติเพื่อชดเชยความเสียหายของสมาชิกตลอดจนบำบัดรักษาความเสียหายที่เกิดขึ้น ให้สังคมอยู่อย่างปกติสุข

การใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายของศาล ศาลจำเป็นต้องพิจารณาจากพฤติการณ์และความร้ายแรงของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิพากษาคดีว่า ความเสียหายที่เกิดขึ้นโจทก์ควรจะได้รับชดเชยที่เหมาะสมเพียงไร ซึ่งในเบื้องต้นเราอาจจะแบ่งประเภทของความเสียหายออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ค่าเสียหายตามความมุ่งหมาย เป็นค่าเสียหายในทางละเมิดที่จัดแบ่งค่าเสียหายออกตามความมุ่งหมายในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนได้เป็น 2 ประเภท คือค่าเสียหายแบบค่าสินไหมทดแทน (Compensatory damages) กับค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (punitive damages) ซึ่งค่าเสียหายเหล่านี้เกิดจากแนวความคิดที่ว่าเรื่องละเมิดเป็นเรื่องเกี่ยวกับการชดเชยค่าเสียหายตามพฤติการณ์และความรุนแรงของละเมิด
- 2) ค่าเสียหายที่กำหนดขึ้นโดยแนวทางปฏิบัติของศาล ค่าเสียหายที่ศาลกำหนดขึ้นตามแนวทางปฏิบัติ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ค่าเสียหายตามความเสียหาย (substantial damages) กับค่าเสียหายแบบเป็นพิธี (nominal damages) และค่าเสียหายแบบสมน้ำหน้าโจทก์ (contemptuous damages)
- 3) ค่าเสียหายตามลักษณะความเสียหาย เป็นค่าเสียหายที่กำหนดขึ้นตามประเภทความเสียหายว่าความเสียหายนั้นสามารถกำหนดมูลค่าความเสียหายได้แน่นอนหรือไม่ ซึ่งอาจแยกออกได้ 2 ประเภท คือ ค่าเสียหายในลักษณะข้อสันนิษฐานความเสียหาย (General damages) เป็นความเสียหายที่ไม่อาจกำหนดเป็นจำนวนตัวเลขที่แน่นอนได้ และค่าเสียหายที่สามารถกำหนดค่าเสียหายเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนได้ (special damages)

ซึ่งเป็นความเสียหายที่ไม่ได้เกิดจากการสันนิษฐานในกฎหมาย (will not be presumed by the law) นอกจากนี้การกระทำละเมิดอันเป็นการล่วงสิทธิก่อให้เกิดความเสียหายนั้น เราอาจแบ่งความเสียหายที่เกิดจากการล่วงสิทธินั้นได้ 2 ประการคือ

- ความเสียหายต่อสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งเป็นความเสียหายที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ ส่วนใหญ่จะเป็นความเสียหายที่เกิดกับทรัพย์สินของโจทก์ที่สามารถกำหนดราคามูลค่าของทรัพย์สินเหล่านั้นได้ ซึ่งเป็นการง่ายต่อการคำนวณค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นว่าควรจะเป็นจำนวนเท่าไร ในกรณีนี้มักจะไม่มีปัญหาในการชดเชยความเสียหาย

- ความเสียหายต่อสิทธินอกทรัพย์สิน หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นค่าเสียหายทางศีลธรรม ซึ่งเป็นความเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้เนื่องจากสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเฉพาะตัวบุคคลที่ไม่อาจโอนหรือขายกันได้ เช่น สิทธิในสภาพบริบูรณ์แห่งร่างกายของมนุษย์ ย่อมเป็นการยากที่จะกำหนดราคาค่าเสียหายได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการกำหนดค่าสินไหมทดแทน ส่วนใหญ่จะมาจากค่าเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ ความยุ่งยากอยู่ที่จะใช้หลักเกณฑ์อะไรมากำหนดความเสียหายที่ไม่เป็นตัวเงินให้ได้เป็นตัวเงินเพื่อชดเชยความเสียหาย กรณีนี้เป็นความจริงที่เราต้องยอมรับอยู่ประการหนึ่งว่า ความเสียหายดังกล่าวถือเป็น " General Damages " เป็นความเสียหายที่ต้องสันนิษฐานค่าเสียหาย ดังนั้นค่าสินไหมทดแทนที่ศาลกำหนดด้วยปัจจัยที่เหมาะสมเพียงใดย่อมไม่อาจจะชดเชยความเสียหายนั้นได้ทั้งหมด เป็นแต่เพียงบรรเทาความเสียหายให้ลดน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเกี่ยวกับกรณีกระทำละเมิดถึงตายนั้น แนวคำพิพากษาของศาลในอดีตจนถึงปัจจุบันได้พิพากษาเป็นแนวทางเดียวกันมาตลอดระยะเวลาเกือบ 80 ปี (ตามคำพิพากษาศาลฎีกาเลขที่ 633/2462 และคำพิพากษาศาลฎีกาอื่นๆ) ความเสียหายที่โจทก์มีสิทธิเรียกร้องจำกัดอยู่เพียง ตามมาตรา 443 และมาตรา 446 เท่านั้น หากมีค่า

เสียหายอื่นใดนอกจากนี้แล้วศาลจะไม่รับบังคับให้ อย่างไรก็ตามสังคมและแนวความคิดในปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์บางอย่างมีผู้เสียหายและเกิดความเสียหายขึ้นจริง แต่ศาลไม่รับบังคับให้โดยอ้างการตีความกฎหมาย มาตรา 443 ตามตัวอักษรโดยเคร่งครัด และยึดแนวปฏิบัติที่ผ่านมา กรณีนี้มีนักกฎหมายบางท่านเสนอทางออกโดยนำมาตรา 438 วรรค 2 ตอนท้าย ซึ่งเป็นบททั่วไปมาปรับใช้กับความเสียหายอื่น ๆ ที่ไม่ต้องด้วยมาตรา 443 ถือได้ว่าเป็นทางออกที่เหมาะสมและมีได้ข้อตกลงกฎหมายอย่างไร เพียงแต่ศาลซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการใช้ดุลพินิจกำหนดความเสียหายจะยอมรับได้เพียงใดในฐานะเป็นผู้ควบคุมสังคม

ค่าเสียหายบางประการที่ศาลปฏิเสธที่จะชดเชยค่าสินไหมทดแทน ด้วยความคิดที่ว่าไม่อาจจะคำนวณเป็นเงินและยากแก่การกำหนดค่าเสียหายได้ อาทิเช่น ค่าแห่งความมีชีวิต เนื่องจากความเสียหายเหล่านี้มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนซึ่งหากกำหนดให้ชดเชยได้ ผลที่เกิดขึ้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงในสังคม อย่างไรก็ตามหากพิจารณาผลได้เสียแล้ว การยอมรับค่าแห่งความมีชีวิต และความเสียหายอื่น ๆ ให้สามารถบังคับกันได้จะเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งให้สมาชิกในสังคม กระทำการใดๆด้วยความระมัดระวังมากขึ้น มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละคนมากขึ้น อันจะทำให้ความเสียหายที่เกิดขึ้นในสังคมลดน้อยลงเป็นการลดปัญหาต่างๆ ให้กับรัฐโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดการประกันสังคมให้มากเกินไป

สำหรับการกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่ผ่านมาของศาล วิธีการคำนวณค่าเสียหายของศาลนั้นมีเหตุผลที่เหมาะสมอยู่แล้ว เพียงแต่ขาดรายละเอียดบางอย่างที่ควรจะนำมาพิจารณาด้วย อาทิเช่น ความไม่แน่นอนในอนาคตในเรื่องรายได้ อายุ หรือความสามารถ รวมไปถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทั้งในเรื่องสภาวะเงินเฟ้อ, ภาษีเงินได้ ภาษีอื่นๆ, การนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้แทนแรงงาน, รายได้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ, เหล่านี้เข้ามาร่วมในการพิจารณาหนดค่าสินไหมทดแทน ซึ่งจะได้ค่าสินไหมทดแทนที่เหมาะสม และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์ก็ควรนำมาปรับใช้ด้วย เพราะจะสามารถพัฒนาการบริหารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ตั้งที่กล่าวแล้วว่า ปัญหาค่าเสียหายที่ไม่อาจคำนวณเป็นเงินได้ซึ่งยากแก่การกำหนดค่าสินไหมทดแทน อาทิเช่น กรณีสูญเสียชีวิต แต่เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายอื่นซึ่งกำหนดค่าชดเชยไว้เป็นมาตรฐานขั้นต่ำ เป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างแน่นอนศาลสามารถนำมาเปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นประกอบกับรายละเอียดอื่นในการพิจารณา สามารถกำหนดค่าสินไหมทดแทนที่มีบรรทัดฐานในการคำนวณค่าเสียหายมากขึ้นกว่าคำพิพากษาเดิมๆ ที่ผ่านมา อันจะทำให้ผู้เสียหายได้รับการบรรเทาความเสียหายดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

การกำหนดค่าสินไหมทดแทนทางละเมิดประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดเป็นจำนวนเงินเท่าใดตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิดของแต่ละคดีที่เกิดขึ้นจึงทำให้ผลแห่งคำวินิจฉัยมีความแตกต่างกัน ซึ่งตามข้อเท็จจริงควรจะต้องมีความใกล้เคียง เหตุผลดังกล่าวเกิดขึ้นได้หลายประการรวมทั้งความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายของคู่ความและทนายความด้วย ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ได้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพสอง รวมทั้งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้ตัดสินมาเป็นจำนวนนับร้อยนับพันคดี ยิ่งทำให้หนักกฎหมายและประชาชนเข้าใจเป็นเช่นนี้

ฉะนั้นกฎหมายจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมเพียงใด ศาลซึ่งเป็นผู้ใช้กฎหมายควรจะต้องบริหารกฎหมายให้มีประสิทธิภาพในการควบคุมสังคมอย่างแท้จริง โดยสร้างหลักการให้ดุลพินิจกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น ดังนี้

1) นำแนวความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ เข้ามาปรับใช้โดยสร้างแรงจูงใจในการป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้น หากผู้ใดลงทุนในการป้องกันความเสียหายมากย่อมจะรับผิดชอบน้อยกว่าผู้ที่ลงทุนในการป้องกันน้อยหรือไม่ป้องกัน

2) การกำหนดค่าสินไหมทดแทน ควรจะมีการพิจารณาถึงสภาวะความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้การกำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้น

มีความยืดหยุ่นและเป็นธรรมมากขึ้น

3) ศาลควรสร้างหลักเกณฑ์เป็นกลางในการคำนวณค่าเสียหายว่าควรพิจารณาจากอะไร ซึ่งจะทำให้คู่ความทราบถึงสิทธิในการใช้สิทธิเรียกร้องของตน ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวอาจได้มาจากการคำนวณในทางคณิตศาสตร์ประกอบกับข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ตามความเป็นไปได้และราคาในท้องตลาด ตลอดจนเทียบเคียงจากค่าใช้จ่ายที่มีเหตุจากการกระทำที่คล้ายคลึงกันเข้าพิจารณากำหนดค่าสินไหมทดแทน

4) การใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายของศาลควรจะเปิดกว้างกว่าเดิม เนื่องจากแนวความคิดในสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มีการยอมรับสิทธิต่างๆกันมากขึ้น คุณภาพของสังคมมีการเปลี่ยนแปลง สมาชิกในสังคมมีกฎหมายคุ้มครองสิทธิประโยชน์ต่างๆมากขึ้น สมาชิกเริ่มรู้จักใช้สิทธิ และรักษาสิทธิประโยชน์มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นผลให้พัฒนาการบังคับใช้กฎหมายให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ศาลควรใช้ดุลพินิจในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในเชิงเป็นการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนใช้กฎหมายในลักษณะเป็นการบำบัดรักษา อาทิ การเพิ่มค่าชดเชยความเสียหายบางประการเพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาทางสุขภาพจิต เช่น ครอบครัวที่เสียบิดาผู้นำครอบครัวซึ่งเป็นผู้ทำมาหาได้เลี้ยงดูคนทั้งหมดมารดาผู้ที่ต้องรับภาระในการเลี้ยงดูต่อจากบิดานั้น ย่อมอยู่ในสภาพที่วิตกกังวลเศร้า และต้องรับภาระในการเลี้ยงดูครอบครัว นอกจากค่าสินไหมทดแทนการขาดไร้อุปการะแล้ว ศาลควรพยายามบำบัดรักษาสุขภาพจิตของผู้เสียหาย ด้วยการยอมรับค่าเสียหายบางประการ เช่น ค่าเสียหายทางจิตใจ ค่าแห่งความมีชีวิต เพื่อให้ลดความวิตกกังวลทางด้านจิตใจและให้มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น พร้อมรับปัญหาที่จะตามมาในอนาคตได้ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้พฤติการณ์และความร้ายแรงของละเมิดที่เกิดขึ้น

5) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนากระบวนการพิจารณาคดี ด้วยการเร่งรัดการพิจารณาให้เป็นไปโดยไม่ล่าช้า เพราะการพิจารณาล่าช้าเพียงไรผู้เสียหายจะยิ่งเสียหายมากขึ้นเท่านั้น ควรลดขั้นตอนบางประการในการพิจารณาที่ไม่จำเป็น พร้อมควบคุมพฤติกรรมของคู่ความให้มีการเลื่อนคดีโดยไม่จำเป็นหรือไม่ชอบให้น้อยที่สุด ตลอดจนลดจำนวนคดีละเมิดที่ขึ้นสู่ศาลฎีกาด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์การฎีกาให้มากขึ้นเพื่อให้คดีส่วนใหญ่เสร็จสิ้นในศาลล่าง นอกจากนี้ควรจะมีการส่งเสริมการเรียนรู้กฎหมายของประชาชนโดยร่วมกันดำเนินการทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนจัดตั้งหน่วยงานให้คำปรึกษาปัญหากฎหมาย เพื่อให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิของตนเองและรู้ที่จะใช้สิทธิของตนในการเรียกร้องต่อศาลสถิตยัตติธรรม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น